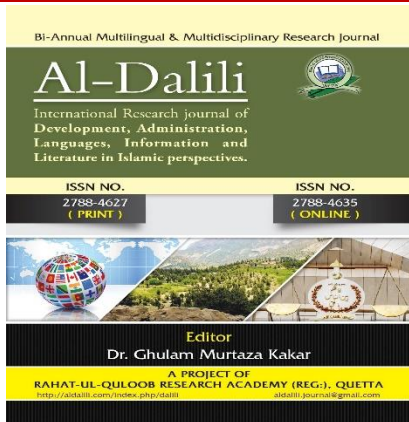

This work is licensed under a
[Creative Commons Attribution 4.0
International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

AL DALILI

Bi-Annual, Multilingual (Arabic, Balochi, Brahui, English, Pashto, Persian, Urdu)

ISSN: 2788-4627 (Print), ISSN: 2788-4635 (online)

Project of RAHATULQULOOB RESEARCH ACADEMY,

Jamiat road, Khiljiabad, near Pak-Turk School, link Spini road, Quetta, Pakistan.

Website: www.aldalili.com

Approved by Higher Education Commission Pakistan

Indexing: » IRI (AIOU), Tahqeeqat, Euro pub, MIAR.

TOPIC

بلوچ چاگرد (یک چشمانک)

Baloch Society: (An Overview)

AUTHOR

1. Dr. Zahid Hussain Dashti, Lecturer, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta, Pakistan.

Email: zahiddashti29@gmail.com

2. Dr. Zia ur Rehman Baloch, Assistant Professor, Department of Pakistani Languages, Allama Iqbal Open University, Islamabad, Pakistan.

Email: zia.rehman@aiou.edu.pk

How to Cite: Dr. Zahid Hussain Dashti, & Dr. Zia Ur Rehman Baloch. (2024). BALOCHI: بلوچ چاگرد (یک چشمانک): Baloch Society: (An Overview). *Al-Dalili*, 6(1), 01–10. Retrieved from <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/134>

URL: <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/134>

Vol. 6, No.1 || July–December 2024 || BALOCHI -Page. 01-10

Published online: 24-07-2024

بلوچ چاگرد (یک چشمانک)

Baloch Society: (An Overview)

¹ زاہد حسین دشتی² ضیاء الرحمن بلوچ**ABSTRACT:**

Baloch People speak different languages But Brahui and Balochi are major language of Balochistan in general the same languages are being spoken in all over the world. If we talk about the Life style of Balochi and Brahui people there is huge similarities in their culture norms, value and customs. The basic theme of this paper is to sketch the similarities of Balochi and Brahui people cultural norms, values, Tradition and Literary aspects.

Keywords: Balochi, Brahui, Life style, cultural norms, values, Tradition.

بلوچستان ہسزین، مزین ریگستان، براہداریں دامن کوبانی کتار، ہمگز انت۔ بلوچستان نیامی دگ کوبانی دراجیں رے، وھدیکہ کچی، سبی نصیر آباد دگ ایک مزین پٹ میدا نے تالان انت۔ چہ ضلع چاغی نیگ سیم سری دگ دراجیں ریگستانے ہست۔ کوہ سلیمان بلوچستان راپنجاب صوبہ جتاکنت۔ آ 2 سد نیم میل انت۔ اے جتاکیں کوباں بندوک انت ایٹھی درستان چہ مستریں ٹل تحت سلیمان چہ زر یازدہ ہزار دوسد نو دوفیٹ مزن انت۔ چلتن کوہ آئی ہرزیں ٹل 10 ہزار 480 فیٹ انت۔ کوہ بروہی آساروان، جہالاوان زرباری رودر آتک گوریچان زر بار تالان انت۔ آ 280 میل ہسز انت۔ بلوچستان نامداریں تلار بولان مولانیام انت۔ آئی نامداریں ٹل زرغون چہ زر یازدہ ہزار ہست سد ہشتاد ہشت فیٹ خلیفت 11 ہزار چار سد فیٹ، زرگٹ 11 ہزار دوسد پنجاہ نو فٹ، ماران 1000 ہست سد سی فیٹ ہسز انت۔

کسب ہروز گارہ حوالہ چارگ بہ بیت گڑا بلوچی ہر اہوئی گشوکانی گیشتریں آبادی گوں کشت کشار مال داری ہندوک انت۔ ایوک آتیاب دپ بلوچانی روزگار گوں دریوردی انت۔

بلوچ دودمان آے روایتاں باز ارزشت ہست کہ چہ آہاں بلوچ جتاکیں پچار پے رستگ۔ ایندگہ راجانی قدر کیلو اے رنگ نہ انت چوشمہ بلوچ نیگ انت۔ چہ آہاں مہر دوستی، باہوٹ میار جلی، مہمانداری، بیرگری، دلیری، چہ جنگ پڑانہ تچک ہوار انت۔¹ دوینانی چاگردی زندہ نیام باز نیکی ہم رنگی ہست۔ اگاں تاریخی جہت چارگ بہ بیت گڑا آ بلوچ کوچ نام زانگ بوتگ انت نوں بلوچ کانفیڈریسی رنگ ایک دومی ہوار انت۔ تاریخی تہذیبی بنیاد بیتانی سوب آہانی زندہ دومان نیام باز ہمزوشی ودی کنگ۔ بلوچی ہر اہوئی زبان گشوکانی بازیں رسم ہرواجانی نام یک انت۔ بازیں دودمانی لہزیات گالبندیکیں نام ہرواج بوتگ انت۔ اے بابت نامداریں نویسکار عبدالقیوم بیدار (1986) ہوتی ہیالاں درشان کنت کہ؛

بلوچی، ہر اہوئی یکیں نسل ہر مرد انت، بلے آہانی زبان گالوار پرک ہر ہست۔ اے گپ راست یے کہ یکیں نسلے باز زبان بوت کنت۔ یکیں نسل مھلوک ہزاراں سال لڑ ہر بکنت ہر پھولی زندگوازینیت گڑا آہانی گالوار لہزیات تپاوت المی انت۔²

رسم ءربیتانی حوالہ چارگ بہ بیت گڑا آہانی بازیں دودء رواجانی نام یک انت۔ لہتیں سورء بیرانی ءحوالہ ءرسم یک وڑانت، چوشکہ؛

مرگ ءرسم ءررواج

پرس یا پرس

اے بلوچی ءبراہوئی گشوکیں بلوچانی نیام ءپرسی دز کمکی جہت ءرواج گپنگ انت۔ بزاں بیرانی ءپد ہما زرء گشت کہ سیال ءوارث
بیراں بوتگیں مردم ءوارث ءدینت ءے۔ اے یک حسابے ءپرسی کمکے۔

(بلوچی) ہاک شانی (براہوئی) خاک شانی

اے رسم دینانی کراہست۔ بزاں بیراں بوتگیں مردم ءجنیں وتی سرء ہاک شانی کن انت۔

(بلوچی) موتک، (براہوئی) مودہ

اے گیدی شاعری ءتہرے کہ چہ ایٹی ءبیراں بوتگیں مردم ءتوسپ ءستا شعری رنگ ءکنگ بیت۔

ہے رنگ ءسورء سانگ ءرسمانی نیام ءسیادی ہست چوشکہ؛

سرگشت

ہماز کہ سور، ہربندی، یا چک ءودی بوگ ءسالونک یا چک ءمرماں دیگ بنت۔

بجاریا بجاری

بجاری سورء وھدء یادگہ وشی ءدیگ بیت۔ اے بدلے کہ پدادومی ءدیگ کپیت ءدز کمکی ءمدت ءجوانیں ر بیت ءے۔

ہنی بندی یا حتام بندی

سورء اے دودء درآیں سیال ءوارشاں دعوت دیگ بیت۔ سالونک یا بانورء دستان ہنی کنان ءسوت ءنازینک جنگ بیت۔

سانگ

بلوچی ءبراہوئی ءہربندی یا ہر بندی ءرسم ءبازیں دمگاں سانگ گشت۔

ربالہ یار بالو

چک ءنیگ ءسانگ ءہرء بروک ءگشت۔

ششگاں یا ششگ

چک ءودی بوگ ءرسم بیت کہ اے روج ءچک ءنام پر کنگ ءھواری ءشیر کنی یادگ ہیرات کنگ بیت۔ ایٹی راایدگہ شادمانی وھدء ہم

کنگ بیت۔

جانی

جانی بانورء دز گہارء گشت کہ آبانورء بشانگ کنگ ءروج ءبگرداں مبارکی ءآئی ءہمراہ انت۔ ہے رنگ ءدگہ رواج ءدود ہست انت کہ

دوئیں چاگردء رواج گپنگ انت۔ پروفیسر ڈاکٹر صابر (1994) ءدیا آور تگیں لہتیں بلوچی ءبراہوئی رسم ءربیتانی نام اے رنگ ءانت، کہ؛

براهوئی	بلوچی	براهوئی	بلوچی
لٹ ویر	لٹ ویر	چیدہ	چیدگ
چارزانو	زانوبند	احوال	حال
شرمانہ	شرمانہ	خوشامد	وش آہت
میٹڑ مڑک	میٹڑ مڑک	سانگ بندی	سانگ بندی
سیاہ کار	سیاہ کار	مول	مول
پلو شریک	پلو شریک	مٹ	مٹ
بازو	بازو	دیوان	دیوان
مستانی	مستانی	حشر	آواپچی
شستی	زرشان	خوک	ہوک
قلعہ	بانور ۽ بشانگ	سیاہ سر	سیاہ سر
رز	رزیاکوزی	شلوار	شلوار
باہوٹ	میار جلی	پوڑی	پوڑی
معیار	میار	جرگہ	جرگہ

بلوچ مھلوک چہ کھنیں زمانگ ۽ شرک ۽ پال ۽ منوک انت۔ لہتیں شرک ۽ پال دوینانی کرایک ذروشم انت، چوشک؛

براهوئی	بلوچی	براهوئی	بلوچی
پال	پال	تغ بند	زہم بند
لاہ	بڈ دست	تیر بند	تیر بند
پدگیر	پدگر	خوردہ	ہوردگ
مازہ	ماسک	نار	نار
خن پرفنگ	چم ۽ جنگ		

چوشک لہتیں نادراہی اے رنگ ۽ انت، کہ؛

براهوئی	بلوچی	براهوئی	بلوچی
سورک	سورک	کلہ	مگ
لامپوش	لامپوش	گاز سولہ	گاز سولگ ³

نوں چریشی ۽ گپ پک ۽ تچک انت کہ بلوچی ۽ براہوئی زبان گشوکانی چاگرد ۽ تک ۽ پھناتی نیام ۽ باز نیکی هست۔

چہ کہنیں زمانگہ بلوچی برہوئی ہمسائیں زبان آہاں یک دومی سر امرنیں سان ء اثر ء دور داتگ۔ یکیں بند پتری ء نسل ریشگ ء سوب ء دوینانی سیادی ء راہم کنگ۔ چریشی ء بلوچ دودر بیدگ دیمروئی ء رواج گپتنگ۔ نوکتریں تاریخی سرشون بلوچی ء برہوئی زبان ء نزیک کنت ء اے درگت ء مزنیں تاریخی سیاہگ ”کور دگل نامک“ نہ ایوک ء اکرداد قبیلہانی بند پتری جہت ء دیماکاریت بلکیں آہانی نندگ ء پاد آہگ ء زندگوازینگ ء بابت چشاک دور دنت۔⁴

بلوچی برہوئی چاگرد ء راہم بلوچ سان گشگ بیت۔ اے چاگرد ء ذالبلوانی عزت ء شرب زیات انت۔ اگاں جنگ ء وھد ء ذالبلوے دیماک بیت گزاجنگ ء راہلاس کنگ بیت۔ کوش ء جاور ء ذالبلوے کسے لوگ ء بروت گز آئی ء بیر ء بخشش بیت۔ دوینانی کر ء مک ء ذروشم ء پوڑی، بجاری یا حشر ء بیت بے در و رانت۔

بلوچی برہوئی ریدگ ء درائیں قدر ء کیلویک انت۔ ایوک ء بلوچستان ء تیاب دپی دمگاں آبادیں بلوچ قبیلہانی دودر رواجانی، لہتیں بہر ء ابید آدگہ درس یک انت۔ ہائی ء کہ برہوئی ریدگ گشگ بیت آاسل ء بلوچ دودر بیدگ انت، بزاں بلوچی برہوئی دودمان یک انت۔ اے دودر بیدگی مڑی ء ”بلوچیت“ ء نام دیگ بوتگ۔⁵

آہانی نندگ ء پاد آہگ، سور ء سانگ، بیرانی، وشی ء دگہ بازیں رسم ء رواج یک انت۔ ہے رنگ ء بازیں رسم ء دودانی نام ہم یک انت۔ رسم ء رواجانی تہ انسانیت ء جہاگیگری درشان ہست۔ ایٹی ء ہوار بیر گیری ء بدیں ربیت رواج گپتنگ۔ چہ ایٹی ء بلوچ ء باز تاریخی تاوان رسنگ ء انگت بوگ ء انت۔

رودر تکی بلوچستان ء گیشتر ہنداں برہوئی ء بلوچی زبان گشگ بیت۔ اے گپ منگ بہ بیت کہ برہوئی ء بلوچی گشوک یکیں کہول ء سیادی دارانت ء آعر ب نسل انت۔ آہانی، ہنکیں ء وطن ریگستان بحیرہ عرب ء نزیک بلوچستان انت۔ آہاں وتی پت ء پیر کانی وڑا مالداری کنگ۔ آہاں ڈکال ء بہار گاہ ء موسمی جاور ء تیوگیں جہان گول انگ، ہے ہاتر آہانی گاور ء لہزیات ء نیام ء پرک بوتگ۔ بلوچی زبان ء سر اگیشتہ فارسی ء عربی ء اثر ہست۔ برہوئی زبان وتی جتاہیں ارزشت ء داریت۔⁶

آہانی، ہنکیں ء نسل سیادی ء روایت باز انت۔ پولکارانی ہیال ء آہانی بنجل بزاں بُزہ فارس انت۔ دوینانی نیام ء چاگردی ء دودمانی نزیک سیادی ہست۔ اے یک انجیں مزنیں بنگپ ءے کہ ایٹی ء سرادگہ یک کتاب یے دیماکرگ بوت کنت۔ اے بابت ء پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر نبشتہ کنت؛

بلوچی برہوئی دودر بیدگ ء گیشتر بہر ء تہر یک انت کہ آوتی جتاہیں پچار ء پد ”بلوچ ریدگ“ گشگ بنت۔ ایٹانی تہ ریدگی لہزیات ء گنج ہست کہ آہیاد ء ودی بوگ ء بگرداں بیرانی رساں، ہمگر نچ انت۔ ایٹانی تہ ہر روچی ایں لہزیات ء گلبند ہم کار مرز بنت۔ لہزانی مزنیں گنج یے ہست کہ دوہیں زبان ء یک پیچ رواج گپتنگ انت۔ اے ردا پدیں درور بزاں دیم پہ دیکی لسانیت (Comparative Linguistics) لہزانی لڑانت کہ چہ درس دوسد لہزاں، چہ ایٹاں یک سد ء سی چار انجیں انت کہ دوہیں زبان ء یک رنگ کار مرز بنت۔⁷

اگاں دودمان ء بہرانی نیمگ ء چارگ ء تپاسگ بہ بیت، چوشکہ وردن ء وراک، کشت ء کشار ء اوزار، لیب ء گوازی، شرک ء پال ء روایت ء ہے پیچ گیدی لہزانک ء راکی یا شمری تہر ء بہرانی نیام ء ہیالی ء پکری نزیک ہست۔ ایٹی ء سوب ایش انت کہ دوینانی نیام ڈگاری، سیاسی،

چاگردی ء قبائلی نزیکي هست ء ہے رنگ ء بلوچی ء براہوئی گیدی لبز انک ء تہر ء بہرانی نیام ء ہم رنگی گندگ بیت۔ بیا چار انت بلوچی گیدی شاعری ء لہنتیں تہر گوں براہوئی ء تہرانی نیام ء ہمد پ انت، چوشک؛ لہنتیں بلوچی ء براہوئی گیدی شاعری ء ہمرنگی چوش انت کہ؛

لولی:

بلوچی

جوریں	دژ منناں	پرامیت
بدواہاں	شگون	دیم
کاریت	گوہراں	گرانیناں
گوں	لکھ	و ہزاری
لولیاں	دیاں	پچا ء را
لولی	لکھ	مرادیں
		لال ء

براہوئی

لولی	کنا	سہ	لولی	کنا	گنج
برز	اُس	گوں	آن	بار	
دوست	اُس	خن	آن	بار	
لولی	کنا	سہا ء لولی	کنا	گنج	

لاڈوگ:

بلوچی

پل	گدیں	شاری	پل	گدیں	شاری
ما	فقیراں	تئی	راہ	سر ء چاری	
اچ	وتی	کاراں	دل	پشومان	انت
لیلڑو	لاڑو	لیلڑو	لاڑو		

براہوئی

شتری	ء	بندے	ماہنہ	دوست	
زلفاتے	رندے	ماہنہ	دوست		
لاڑے	لے	لڑے			

لیلی مور:

بلوچی

بیامنی او لیلی دل منی جوش کنت
تئی ورنائی کلیں اے مردماں بے ہوش کنت

براہوئی

آلم ننا ہمپے نے توبے ء ماگیر آ
جتا کپک ننے ملخوت سہا گیر آ
بر کنا لیلی مور نوکر نا چند نا
جتائی تمانے موسم ء سندھ نا

لیلوی:

بلوچی

میشان ء دشتہ لیلڑی ء لا
ہیداسن ء ہشتہ لیلڑی ء لا
آپ انت کوہانی لیلڑی ء لا
مے نوجونی لیلڑی ء لا

براہوئی

خواجہ خدائے لیلڑی ء لا
سگت جتائے لیلڑی ء لا

ہالو:

بلوچی

ہلو ہالو ہلو ہالو ہلو انت
ہلو ہالو، کن ات مے دیدگ ء را
ہلو ہالو کن ات چمانی نور ء
ہلو ہالو، ہلو ہالو مے حور ء

براهوئی

بلو ہالو کبو توت نا پن ء
بلو ہالو کبو ایلم نا جن ء

لکیو:

بلوچی

اے کپوت چاہی جو سرا لڈیت
بارگ ء گیریں دل منی بڈیت
بارگ ای بالاد ء بلندین ء
سوار انت مہری ء سمندین ء

براهوئی

جک اٹکا ٹھلاک
کنا لاڈی نا دوٹی ء
گوارخ نا پھلاک

زہیروک:

بلوچی

دوشی میں فریاتاں کپوتانی
خاطر اوں گرتگ درد و چیلانی
او منی جانی بیا کہ بیایات ء

براهوئی

گو گو کپوت بال اس کرک
ایلم کنا پردیس اٹی

مودگ، مودہ:

بلوچی

غم منا کار چیک ء دل ء لکنت
تائیں بچانی روگ گرانیں

مکہ میں مات انت سینہ بریائیں
ماں شی پاساں نشته حیرائیں

براہوئی

جی کنا مولا مخ کنا پنا
شیر انگا سوزل جان نننے^۸

پیش زماںک چہ ہندے دومی ۽ روگ مشکل بوئگ، بلے مروچی دیما ۽ نکس دورے ہر نیمگ ۽ روڈ دگ ۽ موٹر ۽ گاڑی ہست۔ نوں مھلوک ۽ نیام ۽ روگ ۽ آہگ گینک بوئگ۔ اے پہ بلوچ راج ۽ مستگی یے کہ جتاں زبان ۽ گالوار گسٹوکانی نیام ۽ دودمانی ۽ چاگردی سیادی مھم بوگ ۽ انت۔

گیدی شاعری ۽ تہ ۽ گم ۽ وش یایدگہ جاور ۽ حال در شان بنت۔ اے شاعری گوں ابری رنگ ۽ دل ۽ وش ۽ شادمان کن انت۔ بلوچ زندہ ہمک پہنات ۽ بہر ایشی ۽ تہ ۽ گندگ بنت۔ بلوچی گیدی سوتاں وش ۽ غم ۽ مارشت انجیں رنگ ۽ بیان کنگ بوئگ کہ گوشداروک انچو سرپد بیت کہ جاور ۽ واکہ آئی ۽ دیما بوگ ۽ انت۔ بلوچی گیدی شاعری ۽ لتیں تہر اے رنگ ۽ انت چوشکہ یلڑو، ہالو، دمتانگ (دمتافغ) لازوک، لیلری، ڈیہی، لیکنو، نازیک، زہیروک، میت ۽ مودگ یا موئگ۔ ایشاں شو انگ، دھکان ۽ لس مردم وتی ہر روچی ایں وھد ۽ الہاں کننت۔ بلوچی گیدی شاعری لس مردمانی راستیں عکس انت۔ ایشانی تہ ۽ قبیلہانی جاور، موسم ۽ چاگرد ۽ حال، شاعر ۽ جزبات ۽ دھکان ۽ شو انگ مارشت ہوار انت۔^۹ رسم ۽ دودمانی پرک ۽ پیر دگنیاء ہمک راج ۽ نک ۽ بوکانی نیام ۽ ہست۔ اے بلوچ ۽ مرنی ۽ از گاری انت کہ آدودمانی درگت ۽ سیر ۽ از گار انت۔ بلوچ دودمان ہر حساب ۽ پرنج انت بلے شرط ایش انت کہ دود ۽ ریدگ ۽ ہمک پہنات ۽ پہازگ ۽ آئی ۽ سرا پو لکاری بہ بیت۔ بلوچی ۽ براہوئی زبان گسٹوکانی دودمانی سیادی ۽ گینک ابدمان ۽ مھم ۽ ہاتر ۽ گیشاں چہ گینک کار کنگ بہ بیت۔

آسری تران

بلوچی ۽ براہوئی گسٹوکانی بند پتر ۽ نکس یک انت۔ آہاں زندہ ہزاراں سال گوں ہوری ۽ سفر کنگ، ہے ہاتر ۽ آہانی دودمانی نزیکی ۽ سیادی ہمرنگ انت۔ اے پو لکاری نبشانک بلوچی ۽ براہوئی زبان، لبر انک ۽ دودمان ۽ ایندگہ بہر ۽ تہر اں کار کنگ ۽ سکین ۽ دنت۔ بلوچی ۽ براہوئی گسٹوکانی ریدگ یک انت، بلے چاگردی حوالہ ۽ کمیں پرک ۽ تپاوت ہست۔ یک راج یے باز زبان بوت کننت ہے رنگ ۽ بلوچ ۽ ہم ہست۔ بلے دویمنانی نیام ۽ دودمانی ۽ ریدگی حساب ۽ پرک نیست بلکین ایشی ۽ را ”بلوچ دود ۽ ریدگ ۽ ہشگ بیت۔

شوندات

- ¹ صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، بلوچی اور براہوئی زبانوں کے روابط، چاپ نہ بوتگ، پی ایچ ڈی مقالہ، 1994ء، ص 329
- ² بیدار، قیوم، براہوئی زبان و ادب ایک جائزہ، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 1986ء، ت: 41
- ³ بیدار، ت: 192-220
- ⁴ صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، بلوچی اور براہوئی زبانوں کے روابط، ص 333
- ⁵ صابر، ص 331
- ⁶ بیدار، قیوم، براہوئی زبان و ادب ایک جائزہ، براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ، 1986ء، ت: 42-43
- ⁷ صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، بلوچی اور براہوئی زبانوں کے روابط، ص 381
- ⁸ یوسف، مینگل، بلوچی و براہوئی زبانانی ہواریں لبز گنج، چاپ نہ بوتگ، پی ایچ ڈی مقالہ، 2012ء، ص 51-54
- ⁹ صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، بلوچی اور براہوئی زبانوں کے روابط، ص 252